

UPRAVLJANJE RIZIKOM LIKVIDNOSTI U BANKAMA

LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN BANKS

Željka Stanić Trogrlić
Samir Smailbegović
Tea Migić

SAŽETAK

Rizik likvidnosti predstavlja mogućnost pojave nedostatka sredstava potrebnih za zadovoljenje pojačane tražnje klijenata za kreditima (tada nastaje i potreba za finansijskim sredstvima) ili povlačenja depozita od deponentata. Pri nastanku problema sa likvidnošću, banke dolaze do sredstava unovčavanjem nenovčanih bilansnih pozicija ili pribavljanjem novih izvora sredstava. Ali u krajnjoj nuždi banke mogu da posegnu za sredstvima kod centralne banke, te da uzmu kredit za održanje likvidnosti. Rizik likvidnosti nastaje uslijed naglih promjena u podmirivanju obaveza banke, koja je prinuđena da proda dio aktive po nižoj cijeni i/ili uzajmi sredstva sa kamatom višoj od realne. U radu će biti prikazan teorijski (pregledni) pristup iz dosadašnjih saznanja o ovoj oblasti.

KLJUČNE RIJEČI: banka, likvidnost, rizik likvidnosti, faktori nelikvidnosti, indikatori likvidnosti

KEYWORDS: bank, liquidity, liquidity risk, factors of unliquidity, indicators of liquidity

ABSTRACT

Liquidity risk is also the possibility of a lack of funds needed to meet the increased demand of customers for loans (then there is a need for financial resources) or withdrawal of deposits from depositors. When liquidity problems arise, banks raise funds by cashing in non-cash balance sheet items or acquiring new sources of funds. But in an emergency,

banks can reach for funds with the central bank, and take a loan to maintain liquidity. Liquidity risk arises due to sudden changes in the settlement of liabilities of the bank, which is forced to sell part of the assets at a lower price and / or borrow funds with interest higher than real. The article will present a theoretical (overview) approach from previous knowledge in this area.

UVOD

Banke, kao i ostale finansijske institucije se smatraju likvidnim ukoliko uvijek imaju pristup odmah raspoloživim sredstvima po realnoj cijeni, tačno u vrijeme kada su ta sredstva potrebna (Milanović, 2015: 113). Upravljanje likvidnošću je od izuzetnog značaja, jer nelikvidnost jedne finansijske institucije može prouzrokovati posljedice za cijeli finansijski sistem, te mogu nastati systemske posljedice. Ako se posmatra kao tok, onda se za ocijenu likvidnosti koriste bilansni podaci, i to onaj dio aktive koji se odmah može pretvoriti u gotovinu. Aktiva se i klasifikuje i evidentira u bilansu banke po likvidnosti, a u slučaju pojave nelikvidnosti, banka može prodati dio aktive, može da povuče likvidna sredstva sa finansijskog tržišta ili da povuče sredstva od centralne banke. Zbog obezbjeđenja likvidnosti menadžment banke teži što kvalitetnijoj aktivi (Milošević, 2014: 14).

Oprezni menadžment se oslanja na ograničenja koja obezbjeđuju likvidnost: ograničenje plasmana i depozita, zajma i kapitala, korištenja sredstava po različitim izvorima, donjeg i gornjeg procenta likvidnih sredstava u odnosu na ukupnu aktivu,

ograničenje određenog izvora (pasive), itd. Rizik likvidnosti spada u grupu vodećih finansijskih rizika u bankarstvu.

Predstavlja mogućnost da banka ne posjeduje dovoljno likvidnih sredstava za izmirenje dospjelih obaveza ili rizik pojave neočekivanih odliva likvidnih sredstava.

Na rizik likvidnosti se može dvojako gledati. Kao na onaj koji nastaje uslijed neusklađenosti izvora i plasmana po dospelju i na onaj koji nastaje uslijed nemogućnosti banke da proda aktivu (po razumno očekivanoj cijeni) i uzajmi sredstva (po razumno očekivanoj cijeni). Radi obezbjeđenja stabilnog, pouzdanog i profitabilnog bankarstva finansijske institucije - banke ugrađuju smjernice iz Bazelskog sporazuma. Bazelski komitet za bankovnu superviziju u svom radu o nadgledavanju likvidnosti navodi da je likvidnost, ili sposobnost da se finansiraju povećanja u aktivu i podmiruju obaveze kada dođu na naplatu, bitna za održavanje na životu bilo koje finansijske institucije (Cvetinović, 2008: 17). Važnost likvidnosti nadmašuje pojedinačnu finansijsku instituciju, budući da manjak likvidnosti u jednoj instituciji može imati posljedice za cijeli bankovni sistem određene zemlje (Cvetinović, 2008: 17). Glavni izazov za bankarske institucije, kada je u pitanju upravljanje likvidnošću, predstavlja međuzavisnost između odobravanja kredita i povlačenja depozita (Račić, 2014: 23). Rizik likvidnosti ima obrnuti uticaj na performanse banaka u tržišnom finansijskom sistemu (Chen, Shen, Kao, & Yeh, 2018: 49).

KONCEPT UPRAVLJANJA BANKARSKIM AGREGATIMA BANKE

Osnovna funkcija bankarstva je upravljanje rizicima i prinosima (Ivaniš, 2012: 20). Upravljanje tržišnim rizicima jedan je od najznačajnijih oblika upravljanja rizicima u savremenom bankarstvu (Prga & Šverko, 2005: 154). Upravljanje bankarskim agregatima temelji se na finansijskim plasmanima koji predstavljaju ukupna sredstava banke. Posljedično isti odgovara

ukupnoj sumi raspoloživog finansijskog potencijala banke. U praksi, bankarski agregati predstavljaju plasmane u okviru finansijskog potencijala. Dominacija u strukturi agregata svakako da pripada kreditnim aranžmanima. Kako se kreditni plasmani reflektuju kao najnelikvidniji oblik imovine, važno je utvrditi raspoloživa novčana sredstva i ista plasirati u produktivnu aktivu (aktivu koja donosi prihod banci).

Pri tome, je neophodno pravilno iskoristiti resurse banke. Treba konstantno upravljati, tako da produktivna aktiva ne dobije status neproduktivne, što je itekako moguće kod kreditnih plasmana (plasmani u sporu, otpisi kamata, otpisi plasmana u celosti, itd.).

Dakle, banka efikasnije upravlja svojim novčanim sredstvima kada je odnos produktivne aktive prema neproduktivnoj aktivu u korist prve. Primarna aktivnost pri konfigurisanju produktivne aktive banke odnosi se na kreditne poslove.

Značaj ovako postavljene strukture ogleđa se u sljedećem:

- kreditni aranžmani su osnovni aktivni bankarski posao i
- primaran izvor ostvarenih prihoda po osnovu kamata.

Iz navedenih razloga je neophodno da svaka banka posebno kreira svoju kreditnu politiku, formirajući kreditni portfolio u skladu sa nizom tržišnih faktora. Prvi faktori su makroekonomski, koji su usmjereni na tržišni ambijent u kojem posluje banka (monetarna politika, regulativa bankarskog poslovanja i slično). Drugi faktori se odnose na finansijsku strukturu sistema koji dominira u posmatranim makroekonomskim uslovima. Neophodno je analizirati koliko je učešće finansijskih institucija, pogotovo bankarskih u relaciji sa nebankarskim finansijskim sektorom i koliki imaju tržišni udio. Ovo treba raditi upravo zbog činjenice, jer se finansijska stabilnost reflektuje povjerenjem u bankarski sistem i pristupačnosti finansijskim uslugama (plasiranje kredita, ulaganje depozita, praćenje izloženosti riziku uz zaštitu od

istih). Na kraju grupa faktora koja itekako definiše korake u kreditnoj politici jesu mikroekonomski faktori (profil, mreža, sigurnost, povjerenje, fleksibilnost i slično). Takođe, determinišući faktor je i veličina banke.

Tako na primjer velike banke, posebno ako su organizovane kao holding banke, imaju razrađenu kreditnu politiku, koja odgovara njihovim potrebama, dok srednje i male banke imaju kreditnu politiku saglasno svojim poslovnim okvirima (Austin & Mandula, 1995: 82).

Diskontne operacije centralne banke, kreditiranje poslovnih banaka, državne obveznice i monetarne rezerve zemlje predstavlja grupu faktora koji pozitivno utiču na kreditne aktivnosti banaka.

Nasuprot njima, gotov novac u opticaju, obavezne rezerve, depoziti kod centralne banke i depoziti iz inostranstva imaju obrnuto srazmjeran odnos sa kreditnim aktivnostima banke. Navedena grupa faktora zahtjeva od banaka držanje određenog iznosa novčanih sredstava u cilju održavanja likvidnosti poslovanja, čime se suzdržava od ulaganja u kreditne aktivnosti.

Strategija formiranja bankarskih agregata zasniva se na strategiji upravljanja bilansnim pozicijama banke i sadrži sljedeće komponente (Austin & Mandula, 1995: 82):

- strukturu stope rizika,
- razmatranje totalne pozicije banke,
- eksplicitno procjenjivanje neizvjesnosti banke.

Prilikom definisanja strategije konstituisanja bankarskih agregata prva komponenta se odnosi na strukturu stope rizika. Akcenat je na tri osnovna rizika u bankarskom poslovanju, kreditnom, kamatnom i riziku likvidnosti. Naime, kreditni rizik podrazumjeva neizmirivanje preuzetih obaveza po kreditnim aktivnostima o rokovima dospjeća. Analizom ovog rizika banka selektuje problematične grupe kredita i dužnika, čime pokušava da smanji ukupnu izloženost kreditnom riziku. Posljedica kreditnog rizika jeste rizik nelikvidnosti

banke. Usljed neizmirivanja obaveza od strane klijenata, banka se suočava sa problemom održavanja likvidnosti.

Problem se može manifestovati preko nedovoljno raspoloživih likvidnih sredstava, nemogućnosti konverzije dijelova aktive u novčana likvidna sredstva ili nemogućnosti obezbjeđenja dodatnih sredstava na finansijskom tržištu. Bilo koja od pomenutih situacija negativno se odražava na poslovanje banke i istu dovodi u stanje nelikvidnosti. Kamatni rizik podrazumjeva promjene u dinamici kamatnih stopa na finansijskom tržištu u pravcu nepovoljnih kretanja na poslovanje banke. Kretanje kamatnih stopa ima direktnog uticaja na ostvarivanje prihoda i troškova banke, stoga se i kamatni rizik analizira u strategiji formiranja bankarskih agregata i pridružuje grupi kreditnog rizika i rizika likvidnosti.

Druga komponenta strategije upravljanja bilansnim pozicijama odnosi se na razmatranje totalne pozicije banke.

U ovoj komponenti akcenat je na sagledavanju pozicije banke na finansijskom tržištu, u domaćim i međunarodnim aktivnostima. Totalna pozicija se sagledava i procenjuje sa ostvarenim stanjem izloženosti rizicima iz prve komponente. Cilj je da se minimizira izloženost rizicima i ukoliko je potrebno izvrši supstitucija u pravcu definisanih performansi.

Treća komponenta strategije upravljanja bilansnim pozicijama usmjerena je na predviđanje budućih trendova poslovanja. Banka definiše različite scenarije koje rangira od veoma povoljnih do nepovoljnih.

Istraživanja pokazuju da banke koje imaju niži rizik likvidnosti finansiranja, usmjeren na veće koeficijente depozita, preuzimaju veći rizik (Muhammad Saifuddin, Scheule, & Wu, 2017: 119). Neki autori naglašavaju da korijen rizika likvidnosti leži u informacionim asimetrijama i postojanju nepotpunih tržišta (Nikolaou, 2009: 61).

STRATEGIJA UPRAVLJANJA RIZIKOM LIKVIDNOSTI BANKE

Rizik likvidnosti predstavlja primarni rizik u bankarskom poslovanju, koji omogućava nesmetano funkcionisanje banaka u tržišnom ambijentu. Može se definisati kao tekući ili budući rizik u odnosu na prihode i kapital, koji se pojavljuje u slučaju kada banka nije u stanju da izmiri svoje obaveze kada dospiju, a pri tome ne napravi određene gubitke (Ivanović, 2009: 12).

Rizik likvidnosti može se posmatrati, a time i definisati sa nekoliko aspekta, što se uočava i na ilustraciji koje slijedi.

Prvi aspekt definisanja rizika likvidnosti (term liquidity and withdrawal call risk) zasniva se na pokrivanju njegovog ročnog aspekta i rizika povlačenja sredstava. Naime, polazi se od mogućnosti nepoklapanja priliva i odliva, pri čemu se u kalkulaciji banaka uzimaju u obzir dve alternative.

Prva, pokriva ročni aspekt i ukazuje na mogućnost neočekivanih kašnjenja u otplatama klijenata.

Druga, pokriva rizik povlačenja sredstava koji ukazuje na mogućnost ekstremnih odliva koje banka nije planirala. U poimanju rizika likvidnosti može se desiti da portfolio likvidne aktive nije dovoljan za pokriće pomenutih neočekivanih situacija. Tada se funkcija portfolia zasniva isključivo na dobijanju vremena, da bi banka obezbjedila povećanje resursa iz eksternih izvora.

Ukoliko bi se desile pomenute alternative, za banku bi rizik likvidnosti bio katastrofalan iz razloga što ekstremna nelikvidnost rezultira bankrotstvom banke.

Na primjer ukoliko bi se ostvario scenario da veliki klijenti imaju poteškoća u izmirivanju svojih obaveza, to bi se automatski reflektovalo na pogoršanje pozicije likvidnosti banke. Ovakvo pogoršano stanje likvidnosti za banku znači hitno povlačenje sredstava od strane drugih institucija da bi se zaštitila od nelikvidnosti. Međutim i neizvršavanje preuzetih obaveza od strane klijenata i zaduživanje banke generišu gubitke i potencijalno banku vode u zonu

bankrotstva.

Drugi aspekt definisanja rizika likvidnosti se naziva strukturalni rizik likvidnosti (structural liquidity risk). Bazira se na projekciji troškova likvidnosti. Banka je u situaciji da se suočava se konstantnim gepovima priliva i odliva koje treba da uskladi. Dakle, banka ima potrebu za zatvaranjem nastalih dispariteta likvidnosti. Međutim, uslijed pogoršane reputacije banke u tržišnom ambijentu, refinansiranje iste postaje izuzetno skupo. Banke koje imaju podršku matičnih grupacija moći će da se zaduže kod iste matične grupacije.

Međutim, u daleko nezavidnijoj poziciji se nalaze banke koje nemaju tu podršku. One će nedostajuće resurse za pokriće dispariteta morati da obezbjede na tržištu po uslovima koji će isključivo zavisiti od reputacije banke. Shodno navedenom, ukoliko je reputacija banke opala, što se automatski reflektuje na bonitet, banka će imati skuplje finansiranje. Ne treba izgubiti iz vida činjenicu, da li će banka uopšte uslijed pogoršane reputacije uspjeti da obezbjediti neophodne resurse.

Treći aspekt definisanja likvidnosti je usmjeren na koncentraciju rizika likvidnosti (liquidity concentration risk). Može se reći da predstavlja nadogradnju predhodnog aspekta, jer polazi od stanovišta obezbjeđenja resursa finansiranja. Naime, banka je izložena disparitetu likvidnosti usled nepoklapanja priliva i odliva, pri čemu su na tržištu ograničeni resursi finansiranja. Banka se suočava sa problemom obezbjeđivanja neophodnih izvora. Grupe faktora koji istovremeno determinišu ovakvo stanje su likvidnost tržišta i sama likvidnost banke.

Likvidnost tržišta predstavlja sistemsko stanje. Ono afektira sve učesnike u tržišnom ambijentu diktirajući trošak sredstava, a time i trošak likvidnosti. Tržište će definisati fluktuacije, poteškoće, nivo kamatnih stopa i generalno volumen transakcija na tržištu. Ukoliko bi percepcija tržišta u pogledu boniteta bila odlična, finansiranje bi tada bilo jeftinije i obrnuto. Sa druge strane, druga grupa faktora zavisi isključivo od same likvidnosti banke.

Da li će ona imati lakši ili teži pristup izvorima finansiranja zavisi će isključivo od njene: reputacije, boniteta, finansijske strukture, stabilnosti, potreba za nedostajućim resursima i svim ostalim performansama koje značajno utiču na obezbjeđenje izvora finansiranja.

Četvrti aspekt likvidnosti se naziva rizik likvidnosti u nepredviđenim okolnostima (liquidity contingency risk). Usmjeren je na dešavanja na tržištu u smislu praćenja događaja. Ovaj aspekt polazi od činjenice da budući trendovi na tržištu mogu zahtjevati od banke veće nivoe likvidnosnih sredstava nego što to banka trenutno obezbjeđuje. Banke poziciju likvidnosti definišu u funkciji vremena usklađujući sredstva sa izvorima finansiranja.

Na ovaj način određuju vremenske profile gepa između upotrebe i izvora sredstava, pri čemu magnituda ovih gepova i njihova stabilnost tokom vremena obezbjeđuju globalnu sliku likvidnosti (njenu situaciju) u banci (Ivanović, 2009: 12).

Rizik likvidnosti kao što se može uočiti sa slike predstavlja sekundarni rizik. To znači, da je isti posljedica djelovanja jednog ili više bankarskih rizika. Osnovna funkcija banke jeste da održava likvidnost sistema, a ne da izaziva krize likvidnosti.

Upravo zbog toga banka će imati problem sa rizikom likvidnosti usljed gubitaka koji su ostvareni po osnovu kreditnog rizika, operativnog, tržišnog i drugih rizika. To znači da je rizik likvidnosti samo jedan u nizu od bankarskih rizika i da predstavlja posljedičan rizik. Pokriće rizika likvidnosti nije isto kao pokriće drugih bankarskih rizika. Logično je da će banka štititi svoj kapital od mogućih gubitaka.

Za proces zaštite primjenjivaće VaR modele, jer se time omogućava kalkulacija gubitaka tokom određenog perioda uz odgovarajući iznos akcijskog kapitala, držeći ga kao liniju odbrane protiv neočekivanih gubitaka i mogućeg rizika u zadovoljavajućem intervalu (99%, 99,95%) (Matz & Neu, 2007: 15).

Međutim, za rizik likvidnosti nije bitno izračunavanje potencijalnih gubitaka u

određenom periodu, nego pojačane isplate novčanih sredstava u okviru određenog perioda. Da bi banka mogla da upravlja rizikom likvidnosti treba da obezbjedi optimalni nivo sredstava, ili da prilivi gotovine budu veći od odliva novčanih sredstava (Ivančević, 2016: 155).

Dakle, ciljevi upravljanja likvidnošću uključuju: procjenu svih obaveza odliva gotovine na dnevnom nivou, podmirivanje obaveznih rezervi i izbjegavanje dodatnih troškova hitnog zaduživanja i prinudne likvidacije imovine. Osnovni izazov za upravljanje likvidnošću banke je nesigurnost u ponašanju klijenata i međuzavisnost između uzimanja kredita i povlačenja depozita (Jurman, 2004: 37).

ZAKLJUČAK

Banke u tržišnoj ekonomiji moraju da permanentno obezbjeđuju dnevnu likvidnost u svom poslovanju. Održavanje likvidnosti banke smatra se osnovnom pretpostavkom za održivost banke na finansijskom tržištu.

Nedostatak odgovarajuće likvidnosti jedan je od prvih signala da se banka nalazi u finansijskom problemu. Problematična banka primorana je pozajmljivati na tržištu jer obično gubi depozite, a zbog problema s likvidnošću ostale joj banke teže pozajmljuju sredstva bez dodatnog osiguranja ili bez viših kamatnih stopa. Upravljanje likvidnošću je ključni zadatak finansijske institucije i sastavni je dio upravljanja aktivom i pasivom. Banka zavisi od sopstvene sposobnosti da obezbjedi tekuću likvidnost. Likvidnost je bankama potrebna za kompenzaciju očekivanih i neočekivanih nestabilnosti u bilansu, kao i za osiguranje sredstava za redovno poslovanje. Banka mora da obavlja otkup depozita, izmiruje sopstvene obaveze i da investira u kredite (plasmene) i investicioni portfolio. Trajna nelikvidnost vodi u nesolventnost i pokazatelj je nestabilnosti poslovanja. Likvidnost se koristi za mjerenje sposobnosti pravnog subjekta da svoje kratkoročne obaveze izmiri u što kraćem vremenskom periodu i u punom

iznosu, dok solventnost predstavlja izmirenje dugoročnih obaveza u potpunosti. Ono preduzeće koje je likvidno u isto vrijeme je solventno i obrnuto. Likvidnost se drugačije naziva i finansijska sigurnost preduzeća. U širem smislu likvidnost predstavlja težnju privrednog društva za očuvanjem potrebnog obima i strukture obrtnih sredstava za obavljanje tekućeg poslovanja i očuvanje dobrog kreditnog boniteta. Kod planiranja likvidnosti procjenjuju se budući novčani tokovi banke i istražuju se mogućnosti obezbjeđenja likvidnosti. Planiranje se vrši uz pretpostavku normalnih ekonomskih uslova, uslova krize likvidnosti i uslova opšte tržišne krize. Na osnovu predviđanja, koristeći raspoloživu likvidnu imovinu banka planira sredstva za obezbjeđenje likvidnosti. Često se polazi od najgoreg mogućeg scenarija po banku. U plan se unosi i procjena o sposobnosti za zaduživanjem i rejtingu banke na finansijskom tržištu. U planu se zahtjeva analiza aktive promjenljive utrživosti, analiza pasive sa neugovorenim dospjećem (neki specifični oblici štednje i depoziti po viđenju).

LITERATURA

- [1] Austin, D., & Mandula, M. (1995). *Bankers Handbook for Strategic Planning – How to Develop and Implement a Successful Strategy*. Boston: Bankers Publishing Company.
- [2] Chen, Y., Shen, C., Kao, L., & Yeh, C. (2018). Bank liquidity risk and performance. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*.
- [3] Cvetinović, M. (2008). *Upravljanje rizicima u finansijskom poslovanju*. Beograd.
- [4] Ivančević, J. (2016). *Strategija upravljanja likvidnim potencijalom banke u zemljama Zapadnog Balkana*. Subotica.
- [5] Ivaniš, M. (2012). Rizici u bankarskom poslovanju. *Pravno-ekonomski pogledi*, 1-15.
- [6] Ivanović, P. (2009). *Upravljanje rizicima u bankama*. Beograd: Beogradska bankarska akademija.
- [7] Jurman, A. (2004). Rizik likvidnosti u poslovnoj banci. *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 633-653.
- [8] Matz, L., & Neu, P. (2007). *Liquidity Risk Measurement and Management – a Practitioner’s Guide to Global Best Practices* (T. 408). John Wiley & Sons. Preuzeto sa https://books.google.ba/books?hl=sr&lr=&id=qefYLBmmIv0C&oi=fnd&pg=PR9&dq=Liquidity+Risk+Measurement+and+Management+%E2%80%93+a+Practitioner%20%20B4s+Guide+to+Global+Best+Practices&ots=GwFObxrhWP&sig=itwlWbZW6vVL9w8cawrvrDP_-wg&redir_esc=y#v=onepage&q=Liquid
- [9] Milanović, A. (2015). Strategija i sredstva upravljanja likvidnošću banaka. *Primus global*, 1(4).
- [10] Milošević, M. (2014). Upravljanje rizikom likvidnosti. *Bankarstvo*, 14.
- [11] Muhammad Saifuddin, K., Scheule, H., & Wu, E. (2017). Funding liquidity and bank risk taking. *Journal of Banking & Finance*, 82, 203-2016.
- [12] Nikolaou, K. (2009). Liquidity (risk) concepts: definitions and interactions. Working paper series NO 1008.
- [13] Prga, I., & Šverko, I. (2005). Izloženost banaka tržišnim rizicima. *Zbornik ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 153-162.
- [14] Račić, Ž. (2014). Uticaj osnovnih makroekonomskih pokazatelja na likvidnost bankarskog sektora Srbije. *Škola biznisa*, 67-76.